

Κείμενα κριτικής για την πρώτη μεταπολεμική ποιητική γενιά

(Α)

Οι μεταπολεμικοί ποιητές ξεκινούσαν λοιπόν από τη μαθητεία στην παράδοση, την οποία διεύρυναν σταδιακά σε σχέση με το υπάρχον οπτικό πεδίο της αγωνιστικής και της κοινωνικής ποίησης. Αυτή η διεύρυνση εκδηλώθηκε σε συνάρτηση με τη δεξίωση ορισμένων ξένων ποιητών στον ελληνικό χώρο, όπως ήταν κυριότερα ο F. G. Lorca και ο V. Majakovski, οι οποίοι προβλήθηκαν εν μέρει ως πρότυπα και εν μέρει ως ιδεολογικές μορφές που οριοθετούσαν τις σύγχρονες λογοτεχνικές κατευθύνσεις. Το έργο του δολοφονημένου από τους φασίστες Ισπανού ποιητή αποτέλεσε ένα είδος υποδείγματος για τη θεματική, τη γλώσσα και τη λυρική υφή της πρώτης ποιητικής παραγωγής, που συνέδεε τη λαϊκότητα με την κοινωνική ευαισθησία των μεταπολεμικών ποιητών. Η δεξίωση του Βλ. Μαγιακόβσκι είχε προηγηθεί χρονικά και είχε δοθεί έμφαση στο επαναστατικό περιεχόμενο των κοινωνικών μηνυμάτων που έφερνε η ποίησή του. [...]

Μερικότερες επιδράσεις άσκησαν οι Γάλλοι ποιητές της Αντίστασης (P. Eluard, L. Aragon, κ.ά.) που συνδύαζαν τον κοινωνικό ρεαλισμό με τη συναισθηματική προσφορά στα αγωνιστικά ιδεώδη. Παρατηρείται όμως γενικότερα μια συνάρθρωση αυτού του κοινωνικού ρεύματος, που εκφράστηκε στη συνέχεια και με άλλες μικρότερης σημασίας απηχήσεις, όπως, π.χ., του Τούρκου ποιητή N. Χικμέτ και του Λατινοαμερικάνου P. Neruda, με την ελληνική εκδοχή που έδινε η οδηγητική φυσιογνωμία του Γ. Ρίτσου, και ιδιαίτερα με την άμεση επίδραση που αυτός ασκούσε στους νέους ποιητές. Όπως χαρακτηριστικά τη συναντάμε στις πρώτες ποιητικές συλλογές του Τ. Λειβαδίτη, *Μάχη στην άκρη της νύχτας*, *Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας* (1952) και στο *Χωματόδρομο* (1954) του Τ. Πατρίκιου. Μετά τη διάσπαση του κινήματος, οι αρνητικές επενέργειες μιας γενικής αίσθησης ήττας εγκλιματίστηκαν στη μεταπολεμική πολιτική κίνηση. Πλάι στο κοινωνικό άγχος του συλλογικού υποκειμένου βρήκε την έκφρασή του και το υπαρξιακό άγχος του ατόμου, που έβγαине καθημαγμένο από τη δοκιμασία, τη βία και την αλλοτριωτική επίδραση της κυρίαρχης ιδεολογίας. Δεν είναι πάντα η θέληση λίγη, όταν και ο πόνος είναι μεγάλος. Αυτός ο «κοινωνικός πόνος» του ανθρώπου και των πραγμάτων σφράγισε τις ημέρες και τα έργα των μεταπολεμικών ποιητών, καθώς το αρχικό όραμα που ενέπνεε το ξεκίνημά τους γνώρισε σταδιακά την έκπτωση κάτω από την πίεση των αρνητικών εξωτερικών εξελίξεων.

[...]

Συγχρόνως όμως οι μεταπολεμικοί ποιητές περνούσαν από την επίδραση στην αναζήτηση προγόνων ποιητών. Έτσι, από τη μια μεριά αυξανόταν προοδευτικά το ενδιαφέρον τους για το κέντρο της ευρωπαϊκής παράδοσης που ασκούσε καθολική επίδραση στις διάφορες περιφερειακές δυνάμεις της ποιητικής παραγωγής, και από την άλλη έφταναν έγκαιρα στη μαθητεία του Κ.Π. Καβάφη.

Από την αγγλοσαξωνική παράδοση του Τ.Σ. Έλιοτ και του Ezra Pound αξιοποίησε έντεχνα ο Τ. Σινόπουλος ως τις εκλεκτικές προσεγγίσεις «ωραίων ή συγγενικών» ποιητών, όπως οι: A. McLeish, E. Lee Masters, W.H. Auden, St. Spender, S. Keyes, D. Thomas, R. Alberti, κ.ά., που μετέφρασε ο Κλ. Κύρου, διαμορφωνόταν ένα πολυφωνικό πεδίο αναφοράς για τις ερασιτεχνικές (με τη διπλή σημασία του όρου) αναζητήσεις των μεταπολεμικών ποιητών. Αναζητήσεις που εκδηλώθηκαν σε συνάρτηση με την προσωπική ιδιοσυγκρασία και την αναφορά της στην ελληνική παράδοση, όπως εκφράστηκε με το ποιητικό δίπολο του Δ. Σολωμού και του Α. Κάλβου, αλλά κυρίως όπως σηματοδοτήθηκε ιδεολογικά και ποιητικά από τον Κ. Καρυωτάκη και τον Κ.Π. Καβάφη.

(Δώρα Μέντη, *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*, Κέδρος, Αθήνα 1995, 53-58.)

(Β)

[...] Διαμορφωμένη μέσα στην αιματηρή δεκαετία του 1940, η πρώτη μεταπολεμική γενιά εκδηλώνεται πνευματικά σε μια στιγμή όπου ο εμφύλιος δίνει τη θέση του στον ψυχρό πόλεμο, ενώ οι κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές συγκρούσεις κακοφορμίζουν. Με τέτοιους όρους, η κριτική δεν μπορεί να έχει διαφορετική μοίρα από τη λεγόμενη δημιουργική λογοτεχνία ή, γενικότερα, από την όλη ελληνική πραγματικότητα. Το φαινόμενο είναι γνωστό· θα το ονόμαζα, για να συνεννοούμαστε, *ιδεολογική υπερφόρτιση*. Τίποτε

φυσικότερο, σε μια εποχή όπου οι αντιμαχόμενες παρατάξεις υποβλέπονται, με το δάχτυλο στη σκανδάλη. Αν η λογοτεχνία (επομένως και η λογοτεχνική κριτική) φορτώνεται με ευθύνες και με ενοχές, είναι γιατί όχι μόνο έχει να πληρώσει ξένες αμαρτίες, αλλά και γιατί, στην ουσία, έχει να παίξει έναν ρόλο αντιφατικό: από τη μια μεριά να εκμηδενιστεί, να υποταχθεί και να χειραγωγηθεί, δηλαδή να πάψει να είναι λογοτεχνία ή λογοτεχνική κριτική, κι από την άλλη να μεγιστοποιηθεί, να γιγαντομαχήσει και να υπερβεί τις δυνατότητές της, κινητοποιώντας τις μάζες ή ανατρέποντας καθεστώτα. Κάποιες λέξεις της εποχής, η «στράτευση», η «αλλοτρίωση» ή το «παράλογο» αποτελούν επαρκείς σηματοδότες.

Εννοείται ότι αυτή η ιδεολογική υπερφόρτιση εκφράζεται ταυτόχρονα με άμεσο και έμμεσο τρόπο. Αν το καλοσκεφτούμε, όλα τα λογοτεχνικά περιοδικά της δεκαετίας του '50 και του '60 περικλείουν, σε υπέρμετρο βαθμό, ιδεολογικές καταδηλώσεις ή συνδηλώσεις.

[...]

(Παν. Μουλλάς, «Ο κριτικός λόγος της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς». *Παλίμψηστα και μη. Κριτικά δοκίμια*, Στιγμή, Αθήνα 1992, 206-207.)

(Γ)

Οι νέοι που μοίραζαν στις κατεχόμενες πόλεις προκηρύξεις, έγραφαν στους τοίχους αντιφασιστικά συνθήματα, μετέδιναν με τα χωνιά τα νέα απ' τα μέτωπα του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, πολεμούσαν στα αντάρτικα τμήματα και στους μαχητικούς σχηματισμούς των πόλεων, μέλη οι περισσότεροι της Ενιαίας Πανελληνικής Οργάνωσης Νέων, βγήκαν από το τετράχρονο αυτό σχολείο ώριμοι από μικροί, εξοικειωμένοι με τις σκληρές προσπάθειες ενός πολέμου. Απ' αυτούς προέρχεται η νέα ποιητική γενιά. Μια ενδεικτική απαρίθμηση μας δίνει τις ακόλουθες χρονολογίες γεννήσεως: Γ. Σαραντής 1919, Τ. Λειβαδίτης 1922, Μ. Κατσαρός 1921, Κ. Κύρου 1921, Κ. Κουλουφάκος 1921, Α. Αλεξάνδρου 1922, Μ. Αναγνωστάκης 1925, Β. Θεοδώρου 1926, Τ. Πατρίκιος 1928... Μερικοί απ' τους ποιητές αυτούς (οι περισσότεροι ήταν φοιτητές στο πανεπιστήμιο και σε άλλες σχολές) δημοσίευσαν τα πρώτα ποιήματά τους και πολύ λίγοι πρόλαβαν να τυπώσουν την πρώτη τους συλλογή. Από τους δρόμους που απλόχερα άνοιγε μπροστά η Μοίρα («*Η Μοίρα μας ανοίγεται θαυμάσια: εδώ δρόμος, από κει επίσης δρόμος*», Μ. Αναγνωστάκης, *Συνέχεια II*) διάλεξαν εκείνον που δεν παρείχε «*καμμία σίγουρη εναλλαγή*», το δρόμο που πήγαινε στη φυλακή, στην εξορία, στο βουνό με τους αντάρτες.

(Σόνια Ιλίνσκαγια, *Η μοίρα μιας γενιάς. Συμβολή στη μελέτη της μεταπολεμικής πολιτικής ποίησης στην Ελλάδα*, μεταφρ. επιμέλεια Μήτσος Αλεξανδρόπουλος, Κέδρος, Αθήνα 2004 (5η έκδ.), 38.)

(Δ)

Η ποιητική γενιά του τριάντα δεν καλλιέργησε τον λυρικό λόγο τόσο εμφαντικά όσο η προηγούμενή της γενιά του είκοσι. Πάντως τον καλλιέργησε αρκετά και τον υποστήριξε θεωρητικά. Η πρώτη μεταπολεμική γενιά υπήρξε ασφαλώς λιγότερο λυρική από τη γενιά του τριάντα και θεωρητικά δεν διεκδίκησε λυρικές δάφνες. Θα 'ταν ωστόσο δύσκολο ν' αρνηθεί κανείς πως το έργο του Βαρβιτσιώτη, του Δημάκη, του Γεραλή, του Δικταίου, του Λειβαδίτη, της Βότση, του Αλεξάνδρου κι ακόμα των Αθανασούλη, Παπαδίτσα, Αναγνωστάκη, Καρούζου, δεν έχει λυρικό υπόστρωμα. Αυτή η φθίνουσα τροχιά του λυρικού λόγου, από τη γενιά του είκοσι ως την πρώτη μεταπολεμική, συνεχίζεται και κορυφώνεται στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά. Λέω κορυφώνεται γιατί φαίνεται πως στους νεότερους έχουμε μάλλον ανάκαμψη. Αντιστρόφως ανάλογη πορεία, από εκείνη του λυρισμού, ακολούθησε ο ρηματικός λόγος, που έγινε έντονα αισθητός στην πρώτη μεταπολεμική γενιά και κυριάρχησε στη δεύτερη. Είναι λόγος αδρός, ευθείας αναφορικότητας, που στηρίζεται εκφραστικά στο ρήμα και στο ουσιαστικό. Ενώ αντίθετα παρουσιάζει υποβαθμισμένο τον ρόλο του επιθέτου και είναι σε μεγάλο βαθμό ασύμβατος με την περίτεχνη διατύπωση, καθώς επίσης με την αισθηματολογία και την ωραιολογία. [...]

(Γιώργος Αράγης, «Εισαγωγή». Ανέστης Ευαγγέλου, *Η δεύτερη μεταπολεμική γενιά (1950-1970)*. *Ανθολογία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, 47-48.)